

socialisme, dat wél het gezag, maar *niet* de vrijheid eerbiedigt. Gelijk in Italië en Duitschland te zien is. Als men op mij zou willen stemmen, zal men het voor lief moeten nemen, dat ik anti-revolutionair ben, en blijf, en" — er kwam een oogenblik van ontroering over den spreker — „ik hoop als anti-revolutionair te sterven."

In oogenblikken als deze dringt de zekerheid toch wel heel dicht op u aan, dat „wankelen noch weifelen" (de titel van Dr Colijns Deputatenrede) woorden zijn, die in den persoon van dezen leider, met den inzet van al zijn krachten, *belichaamd* zijn. En dat niet, omdat hij zichzelf zoo krachtig voelt, maar alleen, omdat zijn kracht wortelt in de rotsvaste overtuiging, dat „het heil des volks" staat en valt met de handhaving van het gezag, dat zijn wezen ontleent aan Gods gezag over den mensch, en dus ook over een volk.

Om zulk een gezag tot gelding te brengen, is niet alleen een sterke Regeering noodig:

„Ik ben niet van oordeel, dat een Regeering sterk is, wanneer zij een Kamer tegenover zich vindt, waarmee zij kan doen wat zij wil. Neen, die Kamer moet de sterke bodem zijn, waarop het Kabinet staan kan. En in het tot een programma samengesmeed overleg tusschen de meerderheid der Kamer en de Regeering is de mogelijkheid gewaarborgd, om kracht te ontwikkelen tegen de ontbindende factoren, die thans land en volk ondermijnen."

„Zou Uwe Exc. in zulk een overleg ook een groep als de Vrijheidsbond als medestander erkennen, waar toch de liberalen ook voor handhaving van het gezag zijn?"

„Het lijkt me moeilijk, vóór de stembus reeds allerlei mogelijkheden af te wegen. Men weet allerminst, hoe de uitslag zijn zal, en ook indien men dit wist, zou het waarschijnlijk nog niet verstandig zijn, zich uit te spreken, omdat er buiten de Antir. Partij nog andere groepen zijn, die ook wel een oordeel daarover zullen hebben."

Antwoorden van dit genre geven den indruk van door de politie afgezette terreinen, waar je zelfs met je pers-insigne niet komen mag. Weshalve ik een anderen weg insloeg:

„Mag ik Uwe Excellentie vragen: ziet u in het Communisme niet alleen *een* ontbindende macht, maar ook *de* komende partij?"

„Ik zie stellig in het Communisme de komende macht van den Antichrist. Maar *wanneer* die macht tot volle ontplooiing komen zal, weten *wij* niet. Dat geschiedt op Gods tijd. Ook weten we niet, langs welke tusschenstadia dit alles loopen zal. De openbaring Gods in natuur en historie is, in tegenstelling met de Goddelijke openbaring in de Schrift, nog niet *afgesloten*. Die eerste loopt door tot aan het einde der dagen en kan nog veel, maar ook weinig wisselingen te zien geven."

„En wat dunkt Uwe Exc. van de aan den gang zijnde besprekingen over een eenheidsfront tusschen soc.-dem. en communisten?"

„Op den duur voorzie ik een splitsing van de S. D. A. P. in twee groepen: een rechtervleugel, die gelijkt op onze vrijz. democraten, socialisten als Snowden of Mac Donald, of radico-socialisten als Herriot, en een linkervleugel, die in het Communisme opgaat."

De verleiding om nog veel meer te vragen aan mijn steeds tot antwoorden bereid gevonden gastheer, moest breken op den blik naar de klok. Wat *tijd* voor dezen gezonden werker beteekent, had ik reeds bij den aanvang van het bezoek kunnen hooren. Als men is

partijleider, lid van de Tweede Kamer, voorzitter van den Zuiderzeeraad, directeur der Vrije Universiteit, en men ontvangt dagelijks 40 à 50 brieven, waaronder telkens correspondentie over economische aangelegenheden met personen waarmee saam gearbeid werd te Genève (waar Dr Colijn getoond heeft, dat Nederland in hem ook een voortreffelijk pleitbezorger heeft op het forum van de handelsbelangen), gezwegen dan nog van de talrijke conferenties in- en buitenshuis, dan is te begrijpen het antwoord op mijn vraag:

„Uwe Excellentie heeft aan den acht-urigen arbeidsdag vermoedelijk niet genoeg?"

„Ongeveer het dubbele zal beter uitkomen."

Bij den hartelijken dank voor het zonder enig teeken van ongeduld of haast gevoerde gesprek, bieden wij Dr Colijn den oprechten wensch, dat in de ernstige dagen, die we thans doorleven en in de zware taak, die mogelijk voor hem gereed ligt — is hij niet „the coming man"? — hij het ervaren moge, dat de God Israëls, die Zijn volk sterkte en krachten geeft, ook Nederland tot steun en hulp zal zijn, wanneer het zich toevertrouwt aan de leiding van mannen, die alleen in *hun* zwakheid *Zijn* kracht volbracht weten.

NA DEN OORLOG

„**D**E OORLOG HAD EEN HALF MILLIOEN menschenlevens gekost. De welvaart van Pruisen en Saksen was vernietigd."

Deze wrange vrucht van den zevenjarigen oorlog vindt haars gelijke — en erger — in de resultaten van vele oorlogen. Altijd weer tot den duren prijs van menschenbloed en volkswelvaart wordt het zwaard getrokken, en over de glorie der overwinning vallen de zware schaduwen van „na den oorlog" — ook voor den overwinnaar.

In de houding van den man die in de slotkapel van zijn paleis eenzaam neerzit, is niets koninkliks en niets groots. Toch is het Frederik *de Groot*e, koning van Pruisen, wiens beeltenis Prof. Kampf heeft geschilderd tegen den achtergrond van het bedehuis, waarin de zang van het hofkoor weerklinkt, dat op de galerij naast het orgel is opgesteld.

Die houding treft ons temeer, omdat de zevenjarige oorlog den roem van Pruisens koning ten top had doen stijgen en de macht van den Staat aanzienlijk had versterkt. Maar bij dezen vorst, zelf gevoelig voor muziek als begaafd fluitspeler en componist, heeft de koorzang ongetwijfeld andere gedachten gewekt dan die van triomf en volkshulde. Daarbuiten, op het slagveld, waar de getrokken degen en de krijgstrompet, wapperende vaandels en brieschende paarden, fluitende kogels en overwinningsgejuich den toon aangaven, was hem de oorlogsroes lief geweest, had hij nauwelijks gedacht aan „na den oorlog."

Maar nu, hier, in de stille hofkapel, hier, alleen met zichzelf, alleen — met zijn God, hier is het krijgsrumoer verstomd, hier is geen plaats voor heldenverering, hier kan hij, om het met een term van onzen tijd te zeggen: zijn gedachten concentreeren. En ja, dan verklaart zich die houding, die blik. Want *wat* is er dan na zeven jaren geogst? Ziet zijn oog den vreesselijken Maaier, die 500.000 soldaten in zeven jaren tijds heeft weggesleept? Aanschouwt het de vernieling van stad en land, de verwoesting van welvaart en geluk?

Als de gedachten zich vermenigvuldigen — ja, dan

Naar een schilderij van Prof. Arthur Kampf

weet een van Israëls vromen ervan, hoe „Uw vertroosting mijn ziel verkwikt hebben,” en wij willen hopen, dat ook Frederik de Groote, waar de *plek* van zijn eenzaam denken daartoe de aangewezen was, die vertroosting gekend heeft. In de uitdrukking van zijn gelaat echter op *deze* plaat, zien wij geen glans van ontvangen troost, eer het sombere staren van een, op wien de omvang van het geslagen leed en de armoede van de *werkelijke* winst als in één centenaarslast samengewogen, zwaar drukt.

Zullen wij hem alleen zien in *dit* licht? Of zullen wij óók oog hebben voor de felle botsing, die in *ieder* menschenleven, óók in dat van een koning, plaats heeft tusschen den uitwendigen en den inwendigen mensch? Evenals zoovele vorsten heeft ook Frederik de Groote het goede gezocht, waar noodig verdedigd en als het moest, veroverd voor zijn volk. Hierin was hij te goeder trouw de vervuller van zijn ambtsplicht. En op de doornige wegen, die dit ambtsgebied veelzijdig doorkruisen, was hij de kloeke strijder, de aanvurende veldheer, de overwinnende koning, was hij... de Groote!

Dan, ingekeerd tot zichzelf, de kruiddamp opgetrokken, de victoriezangen weggestorven, moet ook deze groote *klein* worden. Want het commando over duizenden ontheft hem niet van de verantwoordelijkheid voor *eigen* ziel. En de beslissing over het wel en wee van stad en land onttrekt hem niet aan de keuze, wien *hij*, de gediende, dienen wil. En de beschikking over leven en dood van menschen maakt hem niet vrij van de wet van den *Koning* van leven en dood: het is ook koningen gezet, eenmaal te sterven en daarna het oordeel.

Dezer dagen heeft Von Hindenburg, de grijze Rijks-president-veldmaarschalk, een krans gelegd op het graf van Frederik den Groote in de Garnizoenskerk te Potsdam, waar de Deutsche Rijksdag voor het eerst na den brand en voor het eerst na de overwinning van Hitler, bijeenkwam. Deze handreiking van het Duitschland der 20^e eeuw aan een der grondleggers van de Deutsche staatsmacht, schijnt niet op haar plaats, als we de sombere figuur op onze plaat beschouwen. Maar *zij is* het wel terdege; want hetzelfde vuur der liefde, dat in Frederik den Groote brandde voor Duitschlands grootheid, doortintelt óók Hindenburg, óók Hitler. En dan gaan onze gedachten naar dien anderen heerscher, den banneling te Doorn, die óók het goede voor zijn volk gezocht heeft en Duitschland heeft helpen grootmaken — totdat ook zijn plaats was in de stilheid van de slotkapel, om na te denken, het moede hoofd gesteund in de hand...

Is dit alles moraal *alleen* voor koningen?

Geenszins. Ook wij allen hebben of zullen hebben ons stille uur, onverschillig op welke plek God ons dat ernstige woord toeroept: „En nu komt het aan u.” De Frederik de Groote van deze plaat symboliseert den tot nadenken stilgezetten mensch, zooals hij te vinden is in de binnenkamer van elk menschenleven. Dan steunt hij het hoofd in de hand, en staart vóór zich uit; dan is er *niemand* meer tusschen God en hem. „Komt, laat ons te zamen richten!”

Maar dan is ook de schets voor een tweede plaat ontworpen. Want zoo God het behaagt, den beklagde te doen zien, wie hij was en is voor zijn Rechter, wordt de zittende een knielende; ja, ook een koning knielt dan neer, om te erkennen, dat alleen de Overwinnaar op Golgotha hem in staat stelt, zijn *laatsten* vijand tegen te treden. En die laatste, de dood, is verslonden tot overwinning voor een iegelijk, die *gelooft!*

V. D. M.

314

DE ZOMER VAN LEIDENS BELEG

DIEN ZOMER LAG PRINS WILLEM, OVERmeesterd door verdriet en zorgen, ziek te Rotterdam. Prins Willem heeft een ontzettend moeilijk leven gehad. Niets letterlijk bleef hem gespaard. Hij scheen te strijden voor een verloren zaak, en de onzekerheid, of de wegen, die hij koos, nog tot een doel zouden leiden, moet hem gemarteld hebben. En de donkerste periode wellicht van een smartvol leven lag toen slechts kort achter hem. Omstreeks 1570 valt de tijd van zijn diepste ellende, vernedering en verlatenheid. Toen Willem van Oranje den strijd tegen Spanje aanbond, deed hij zulks op voet van gelijkheid; ook Oranje behoorde tot den vorstenstand. Hij was een groot en machtig heer geweest; voor de verdrukte Nederlanden had hij alles op 't spel gezet, zijn naam, zijn eer, zijn vermogen, en alles had hij verloren. Het scheen een afgesneden zaak te zijn: al zijn ondernemingen mislukten. Tegen Alva kon hij 't veld niet houden; zijn leger, dat schatten verslond, geworven troepen, welke geenszins de geduchte Spaansche knechten vermochten te weerstaan, heeft hij moeten afdanken zonder ze noemenswaard gebruikt te hebben. De hertog van Alva was een buitengewoon bekwaam veldheer, en de Prins, hoe voortreffelijk staatsman ook, geen krijgsoverste.

Voeg daar nog bij de slagen, die hem troffen door den dood van zijn broeders, den dood van Anna van Egmont, de schande, die Anna van Saksen over zijn huis bracht. De man, die het lot van een land en een volk op de schouders voelde wegen, had nog daarbij in zijn particulier leven allerlei kwelling te verduren. Zijn schuldeischers benauwden hem, een schikking met dezen te treffen was soms zijn voornaamste zorg. En eindelijk kon de Prins niet op een ijzersterk lichaam bogen, hij was dikwijls ziek.

Daar heeft zijn lijfarts Pieter van Foreest, het een en ander over te boek gesteld.

Van Foreest, uit Alkmaar geboortig, had wat men tegenwoordig zou noemen: „de vergulde praktijk.” Hij behandelde, behalve andere grooten, den Prins van Oranje zelf, en was zeer trosch op zijn hoogen patiënt. Hij geeft in zijn geschriften bepaalde ziektegevallen weer, maar tevens beschrijvingen van meer algemeenen aard, bijvoorbeeld de epidemie, die in 1557 de stad Delft, waar hij geneesheer was, teisterde. 't Was te voorzien geweest, zegt hij, dat er pest zou uitbreken. Een tijd van schaarste had het mindere volk er toe genoodzaakt zich met slechten en bedorven kost te voeden. Maar, en ziehier de bijgeloovige zestiend' eeuw, die 't wint van den wetenschappelijken medicus: er waren nog wel gewisser kenteekenen geweest. Kort voordat de pest werkelijk uitbrak, hadden de jongens in Delft anders niet gedaan dan begrafenisse spelen! Ze dolven kuilen, en sleepten daar kistjes heen, die doodkisten moesten verbeelden. De vreeselijke ziekte kwam metterdaad in de lente van 1557 uit Voorburg naar Delft over, en woedde met zulk een kracht, ruim een jaar lang, dat de opgehoogde grond van 't kerkhof ten slotte met den ringmuur gelijk kwam...

Van het meeste belang is echter, wat Foreest over den Prins weet mede te deelen.

De eerste keer, dat hij bij Prins Willem in consult werd geroepen, was in Augustus van dien gedenkwaardigen zomer. Koortsachtig van gestel als de Prins steeds was, had hij wederom den geheelen winter van